

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

СІЛЬМАН КАТЕРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 82-4+070](043,5)

**ЕСЕЙ ЯК ЖАНР
НА ПЕРЕТИНІ ЛІТЕРАТУРИ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ**

10.01.06 – теорія літератури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі англійської філології Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ПРОНКЕВИЧ Олександр Вікторович,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, директор Інституту філології

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
БРОВКО Олена Олександрівна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри української літератури і компаративістики

кандидат філологічних наук
НЕСТЕРЕНКО Юлія Вікторівна,
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»,
доцент кафедри журналістики, видавничої справи,
поліграфії та редагування

Захист відбудеться 26 вересня 2019 р. о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 38.053.04 Чорноморського національного університету імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Автореферат розісланий ____ серпня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. О. Старшова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Початок ХХІ століття в українській літературі позначається активним розвитком жанру есею. Юрій Андрухович, Олександр Бойченко, Андрій Бондар, Юрій Винничук, Сергій Жадан, Оксана Забужко, Олександр Ірванець, Андрій Любка, Тарас Прохасько та багато інших українських письменників періодично публікують власну есеїстику на сторінках газет, журналів, інтернет-сторінках інформаційних видань, мистецьких порталів та у блогах. До них долучаються літературознавці (Соломія Павличко, Ніла Зборовська, Оксана Забужко, Тамара Гундорова, Володимир Панченко, Богдан Тихолоз, Ганна Улюра, Євген Нахлік, Микола Рябчук), історики (Мирослав Трофимук, Ігор Мицько), політологи (Євген Ланюк, Віталій Портников), релігієзнавці (Мирослав Маринович) та журналісти (Ярина Винницька, Андрій Цаплієнко). Такий розвиток есеїстики в літературі та журналістиці спричинив і актуалізацію спроб осмислити це явище в теоретичному плані.

Відповіддю на активне використання есею є, зокрема, поглиблення теорії цього жанру протягом останнього десятиліття, про що свідчать праці українських (Максим Балаклицький, Наталя Іванова, Сергій Квіт, Наталя Мирошкіна, Юлія Нестеренко, Юлія Осадча, Олена Ципоруха, Сергій Шебеліст, Ганна Швець та інші), російських (Андрій Дмитровський, Ольга Дурова, Олег Іванов та інші) та зарубіжних дослідників (американський теоретик Джофрі Гартман, австрійський літературознавець Пітер Ваклав Цімер, німецький літературознавець Георг Станічек, американський іспаніст Томас Мермалл та інші). Єдиного загальноприйнятого підходу до визначення явища есеїстики досі немає. Одні науковці (Н. Іванова, Ю. Нестеренко, Ю. Осадча, Г. Швець), хоч і враховують соціокомунікативну складову, розглядають есей переважно як літературний жанр, інші вчені (М. Балаклицький, В. Здоровега, В. Учонова, С. Шевеліст) вивчають жанр есею в системі журналістських жанрів. При цьому не менш поширеними є й інші різновиди есею, наприклад філософські та культурологічні. Однак на сьогодні бракує теоретичних праць, у яких було б здійснено комплексний аналіз жанру есею з погляду його функціонування, насамперед у художній та медійній комунікаціях.

Отже, актуальність тематики дисертаційної роботи зумовлена потребою комплексного теоретичного осмислення жанру есею з погляду теорії комунікації, а також необхідністю уточнити літературні та соціокомунікативні риси жанру, визначити особливості функціонування есею в цифрових засобах масової інформації та його роль у постановці та розв'язанні найважливіших проблем українського національного буття.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі англійської філології Чорноморського національного університету імені Петра Могили в межах теми науково-дослідницької роботи кафедри «Актуальні питання національно-когнітивної та національно-мовної картин світу та проблеми міжкультурної комунікації», зареєстрованої в Українському інституті науково-технічної експертизи та інформації за номером 0112U007795. Тему дисертації

затверджено вченою радою Чорноморського національного університету імені Петра Могили (протокол № 4 від 11 грудня 2014 року).

Мета й завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження – на матеріалі сучасної української літератури з'ясувати жанрові особливості та специфіку функціонування есею в умовах художньої та мас-медійної комунікацій і показати його роль як засобу розробки сучасних ідеологій, зокрема моделей української національної ідентичності. Реалізація мети дослідження передбачає вирішення таких **завдань**:

- дослідити історію розвитку жанру есею в українській та зарубіжній літературі й журналістиці;
- систематизувати й узагальнити наукові підходи до теорії жанру есею та виокремити його визначальні риси;
- розкрити особливості жанру есею в художній та мас-медійній комунікаціях;
- з'ясувати особливості функціонування жанру в умовах цифрової комунікації;
- простежити трансформацію тексту есею під час зміни комунікаційного середовища з друкованого на цифрове;
- розглянути роль жанру есею в розробці підходів до розбудови української національної ідентичності.

Об'єктом дослідження стала есеїстика сучасних українських письменників, опублікована в друкованих та цифрових ЗМІ. Корпус досліджуваних текстів складається з есеїв, що друкувались на інтернет-сторінках інформаційно-новинних, суспільно-аналітичних, суспільно-політичних видань 2010–2018-х рр. (газети «День», «Галицький кореспондент»; журнали «Новое время», «Український тиждень», «Критика», «І»; інтернет-видання «Збруч», «Радіо Свобода», «Обозреватель», «Українська правда», «Zaxid.net»; інформаційний сайт tsn.ua), а також окремі видання авторських збірок есеїстики («Тут похований Фантомас» Ю. Андруховича, «І тим, що в гробах» А. Бондаря, «Феномен міста» Т. Возняка, «Хроніки від Фортінбраса» О. Забужко, «Саудаде» А. Любки, «Одної і тої самої» Т. Прохаська, «Постколоніальний синдром. Спостереження» М. Рябчука).

Предмет дослідження – тенденції розвитку есею в сучасній українській літературі, жанрова специфіка есею, спричинена його функціонуванням у художній та мас-медійній сферах комунікації, провідні дискурси та нарративні стратегії національної ідентичності у творах вітчизняних есеїстів.

Теоретико-методологічною базою дослідження є класичні й сучасні праці про природу жанру М. Бахтіна, Т. Бовсунівської, Н. Бернадської, Н. Копистянської, Т. Кушнірової, з лінгвістики тексту І. Гальперіна та журналістикознавчі праці Т. Добросклонської А. Животко, В. Здоровеги, Г. Почепцова, Є. Прохорова, І. Рогозіної. Відповідно до умов функціонування тексту – художніх чи соціокомунікативних – застосовуються різноманітні конкретно-текстові підходи: для дослідження художніх рис есею залучаються праці М. Фуко, Р. Барта, У. Еко, Ж. Женетта, Ю. Кристевой; для виявлення публіцистичних рис жанру – праці В. Різуна, С. Квіта. Окрему частину джерел

становлять літературно-критичні публікації К. Баркера, О. Гнатюк, Т. Гундорової, Я. Приходи, О. Пронкевича, присвячені різним аспектам національної ідентичності.

Методи дослідження. Під час систематизації наукових підходів до визначення есею та його жанротвірних рис використано полікритичну дослідницьку методологію, яка поєднує риси різних герменевтичних підходів. Порівняльно-історичний метод застосовано для розкриття особливостей розвитку та функціонування жанру есею в різних національних літературах. Для виявлення специфіки текстових категорій, які реалізуються в жанрі есею залежно від сфери побутування, використані методи семіотики та лінгвістики тексту. Для осмислення авторської присутності та читацького сприймання застосовуються принципи рецептивної естетики. При розкритті інтертекстуальних зв'язків, присутніх в есеях сучасних українських письменників, використано культурологічний і структурно-семіотичний, а також проблемно-тематичний підходи. Риторичний і дискурсивний типи аналізу дають змогу виокремити націєтворчі стратегії, розроблені в есеїстиці українськими інтелектуалами на початку XXI століття.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у спробі комплексного підходу до вивчення есею як принципово межового жанру. Крім того, дисертація – одна з перших теоретичних робіт, присвячених вивченню особливостей функціонування сучасної есеїстики за умов цифрової комунікації. У дослідженні також розкривається історія й еволюція жанру есею в різних національних літературах, узагальнюються теоретичні підходи до визначення жанротвірних ознак есею та визначаються особливості функціонування есею в художній і мас-медійній комунікаціях. На матеріалі есеїв, опублікованих у різних видах ЗМІ та збірках, досліджується роль жанру у формуванні української національної ідентичності.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в комплексному й поглибленому підході до вивчення сучасної української есеїстики та виокремлення її літературних і соціокомунікативних рис. Це дає можливість сформулювати цілісне бачення жанру та особливості функціонування есеїстики за різних комунікаційних умов. Матеріали дисертації можуть бути використані в подальших теоретичних дослідженнях жанру есею та різних аспектів національної ідентичності. Результати дослідження також стануть у нагоді при розробці курсів лекцій і спецкурсів з історії сучасної української літератури, теорії літератури, історії журналістики, теорії журналістики та при підготовці статей, доповідей і посібників для студентів факультетів філології та журналістики.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота виконана авторкою самостійно. Усі ключові ідеї, положення, що розкривають наукову новизну, висновки та результати дослідження, отримані та сформульовані одноосібно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи були оприлюднені у формі доповідей на Всеукраїнській науковій конференції «Онтологія літератури в сучасному комунікативному просторі» (Миколаїв, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції

«Масова література: проблема інтерпретації, змісту та форми» (Миколаїв, 2015 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті» (Ченстохова – Ужгород – Дрогобич, 2016 р.), XXII Міжнародній науково-практичній конференції з проблем функціонування та розвитку української мови «Мова. Суспільство. Журналістика» (Київ, 2016 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті» (Ченстохова – Ужгород – Дрогобич, 2018 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі» (Київ, 2018 р.), а також під час лекційних і практичних занять із курсу «Журналістський фах» для студентів спеціальності «Журналістика» Інституту філології Чорноморського національного університету імені Петра Могили (2015–2017 рр.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладені у шести наукових статтях у фахових виданнях, одна з яких – у міжнародному науковому виданні, та в чотирьох матеріалах доповідей, уміщених у збірниках конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Мета і завдання дослідження, його концепція визначили структуру дисертації, що складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 223 сторінки, з них 181 основного тексту. Список використаних джерел містить 285 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, вказано на зв'язок роботи з напрямками наукових досліджень Чорноморського національного університету імені Петра Могили, сформульовано мету й завдання роботи, визначено об'єкт і предмет дослідження, окреслено теоретичну й методологічну базу, розкрито наукову новизну, вказано форми апробації роботи та можливості її практичного застосування, подано відомості про обсяг і структуру дисертації.

Перший розділ «**Жанр есею в літературі й журналістиці як теоретико-літературна проблема**» складається з трьох підрозділів і містить огляд теоретичних і методологічних підходів до визначення есею, його жанрових рис та особливостей функціонування в умовах масової комунікації.

У підрозділі 1.1 «*Екскурс в історію есею*» подається короткий огляд витоків есею в різних національних літературах. Історія жанру есею розпочинається публікацією тритомника французького філософа доби Відродження Мішеля Монтеня «Les Essais» (1580 р.), який перекладають як «Проби», «Досліди», іноді як «Нариси». Згодом публікуються твори авторів перших есеїв в англійській традиції Френсіса Бекона (збірка «Essays», 1597 р.), саме завдяки якому в англійській літературі з'явилося слово *essays*, та Джона Мільтона («Про освіту», 1644 р.; «Про термін служби королів і магістратів», 1649 р.). Розвиток англійської есеїстики припадає на XVIII–XIX ст. – це так

звана «золота доба есеїстики», коли жанр стає одним із провідних не тільки в літературі, а й у журналістиці. Подальший розвиток есею відбувається за часів високої та пізньої модерності. Саме в цей час розкривається експериментальний потенціал жанру, а творчість письменників розриває усталені літературні конвенції та ієрархії. Зближення різних мистецтв сприяє проникненню філософії в літературу та піднесенню ролі есею для поширення філософських практик пізнання світу серед освічених верств населення.

В українській літературі поштовх для розвитку есею надали П. Куліш, І. Франко, В. Винниченко та ін. Як самостійний жанр есей набуває поширення лише у ХХ столітті. Значною мірою це стається завдяки літературному критику та публіцисту Дмитру Донцову, літературно-критична діяльність якого вплинула на всю українську культуру та визначила орієнтири духовних пошуків українських інтелектуалів на кілька десятиліть наперед. Осередком розвитку есеїстики у 40-х рр. ХХ століття стає львівський часопис «Вістник» (1933–1939) за редакцією Дмитра Донцова, який є хронологічним та ідейним продовженням «Літературно-наукового вістника» (1898–1932). Найбільшого піднесення у ХХ столітті українська есеїстика набуває завдяки шістдесятникам, а осередками поширення суб'єктивного інтелектуального письма стають журнали «Вітчизна», «Дніпро», «Жовтень», газета «Літературна Україна».

Нового розквіту есеїстика набуває у 90-х рр. ХХ століття. Здобуття незалежності, складні соціально-економічні умови існування держави та її невизначене майбутнє вимагали появи жанрових форм, які стали засобом вираження особистісного осмислення. За таких умов есеї Ю. Андруховича, В. Ведмедя, Т. Возняка, Г. Грабовича, Я. Грицака, В. Єшкілева, О. Забужко, В. Неборака, Т. Прохаська, М. Рябчука та інших стають спробою не лише усвідомлення та обговорення тієї чи іншої проблеми, а й віднайдення програми «національного порятунку».

Підрозділ 1.2 «*Есей як перехідний жанр*» містить аналіз підходів до визначення жанру есею та окреслення його основних жанротвірних рис. У дисертації проаналізовано цілу низку сучасних літературознавчих та журналістикознавчих словників і з'ясовано, що вони подають досить узагальнені визначення есею, називаючи його твором або статтею, та мають більше декларативний характер і жодним чином не роз'яснюють таких дискусійних питань, як межі жанру, його варіативність чи місце в генетичній структурі.

Початок вивчення есею в західній науці розпочинається із праці угорського марксиста Г. Лукача «Про сутність і форму есе: лист до Лео Поппера» (1910), у якому науковець розглядає есей як жанр підвищеної інтелектуальності, головна функція якого полягає в упорядкуванні естетичних переживань і формуванні індивідуального погляду на світ. На індивідуально-авторському началі як осерді будь-якого есею наголошує німецький теоретик Теодор Адорно. У праці «*Essay as a Form*» (1984 р.) науковець однією з визначальних рис есеїстичного письма називає нелінійність думки, що наближає цей жанр до музики, де комунікація відмовляється від своєї первісної мети та перетворюється на суто артикуляцію саму по собі.

В українському науковому дискурсі жанр есею розглядають у площині літератури (Г. Швець, Н. Іванова, Ю. Осадча, Ю. Нестеренко та ін.) та журналістики (Л. Логвиненко, М. Балаклицький, С. Шебеліст тощо). Однак дискусійним у визначенні жанру есею є його родова належність як за аристотелівсько-гегелівською класифікацією творів літератури на роди і жанри, так і за поділом журналістських текстів на інформаційні, аналітичні та художньо-публіцистичні. Так, есей визначають у межах епічних жанрів (Т. Левчук), як четвертий рід (Н. Стакі-Френч), позародову форму (В. Халізов), модель комунікації (Т. Мермалл), комунікативно-дискурсивну практику (Т. Шевченко), художньо-публіцистичний жанр (І. Михайлин, М. Балаклицький, С. Шебеліст), гібридний жанр (Г. Швець), метаморфний жанр (Т. Левчук), синкретичний жанр (Ю. Нестеренко) тощо.

Таке різноманіття підходів до визначення есею спонукає науковців, наслідуючи традиції формально-структурного підходу в розумінні жанру, визначити стрижневу рису есею, тобто «ядро жанру». Таким «ядром» різні науковці визначають інтелектуалізм і концептуалізм (Г. Лукач); критико-гіпотетичну настанову (І. Щербакова, Є. Плоткіна); самообґрунтування авторської індивідуальності (М. Епштейн); невизначеність (О. Іванов); суб'єктивність (О. Дурова); суб'єктивацію явищ культури (Г. Швець) тощо.

Проаналізувавши різні підходи до розуміння жанру та визначення есею зарубіжними та українськими дослідниками, пропонуємо розглядати есей як *небелетристичний жанр, якому властиві як художні, так і публіцистичні риси і який вирізняється вільною композицією, яскравим вираженням авторської індивідуальності та актуальністю обговорюваної теми. Залежно від сфери функціонування есею, він може змінювати набір домінуючих і периферійних ознак та набувати нових.*

Підрозділ 1.3 «Художній та публіцистичний есей з погляду теорії комунікації» розглядає есеїстику в контексті соціально-комунікаційного підходу. Із літературознавчої точки зору, есей постає як прояв естетичних категорій із високим рівнем інтелектуального й духовного наповнення, широким культурним контекстом, сукупністю мовних засобів та художніх образів. За соціокомунікативним підходом, текст есею є результатом публіцистичної творчості письменника з яскраво вираженими прагматичними установками. При цьому есеїстику з загального потоку іншої журналістської інформації виділяє її специфічна мова, яка гранично зближує її з художньою літературою, та спосіб безпосереднього впливу на аудиторію, спорідненість із ораторським мистецтвом, які, навпаки, умовно відмежовують есеїстику і від найактуальніших політологічних та соціологічних трактатів, і від художньої літератури.

Літературний есей, як і будь-який жанр художньої комунікації, у першу чергу має на меті створення художнього образу, який, поряд із жанрово-стильовими та синтаксичними особливостями, утворює систему мікро- та макрообразів, що складають основу цілісності літературного есею, репрезентує найважливіші ідейно-естетичні сенси твору та визначає архітектоніку тексту. На відміну від художнього есею, який виконує насамперед естетичні завдання,

публіцистичний есей (за І. Михайлиним) як один із потоків мас-медійної інформації (тобто вид саме журналістської творчості) виконує низку функцій засобів масової інформації, серед яких тлумачення подій і фактів, вираження і формування громадської думки, масової свідомості, управління соціальними процесами.

За своєю природою есей не передбачає функції пропаганди, однак цей жанр активно використовується з метою впливу та переконання. Головне, чого прагне автор-публіцист, – сформуванню ставлення читачів до певних подій і явищ суспільного життя, переконати в необхідності активізації зусиль кожного члена суспільства для вирішення соціально важливих проблем сучасності. Письменник, забезпечуючи читачу пізнання світу, одночасно передає і своє ставлення до зображуваного, організовуючи текст певним чином і добираючи мовні засоби, які матеріалізують роль автора в тексті згідно з його замислом.

У другому розділі «Текст есею в друкованих і цифрових медіа», що складається з трьох підрозділів, здійснюється порівняльний аналіз друкованого й цифрового есею.

У підрозділі 2.1 «Есей як особливий тип тексту» розглянуто категорії цілісності, зв'язності, членованості, лінійності, інформативності, перспекції / ретроспекції та завершеності з позиції їхньої репрезентації в жанрі есею. Також охарактеризовано яскраво виражені в есеї медійні категорії модальності, інтерсуб'єктивності, ефективності, впливу та інтертекстуальності. Зокрема, модальність жанру есею не може бути нейтральною і виражається через систему стилістичних прийомів. Його інтерсуб'єктивність демонструє не лише ступінь однакового інформативного, естетичного й ідеологічного розуміння тексту автором і читачем, але й намагання автора примусити читача працювати розумово та емоційно більше, ніж із публіцистичними жанрами.

Із категоріями модальності й інтерсуб'єктивності тісно пов'язані категорії автора й читача. В есеї постать автора настільки асимільована в текстовий простір, що читач сприймає його як неодмінного учасника оповіді, який зосереджує навколо себе події та контекстне тло і є частиною оповідного процесу. Авторство есею максимально наближає його до жанрів художньої літератури і віддаляє від суто журналістських жанрів. Образ автора в есеї присутній як на поверхневому (це тип розповіді, підбір структурних компонентів, використання автобіографічних фактів із життя письменника тощо), так і на глибинному (наприклад, у виборі тематики й проблематики тексту) рівнях. Читач есею є повноцінним суб'єктом як художньої, так і публіцистичної комунікації. Його оприявлення в структурі тексту відбувається на рівні нарративних стратегій, зокрема завдяки створенню ефекту присутності читача або ототожнення автора з читачем.

Категорія інтертекстуальності в есеї втілюється у присутності вже існуючих текстів у вигляді цитат, алюзій, ремінісценцій, пародіювання, звернення до відомих образів, сюжетних мотивів тощо. Ступінь насичення тексту есеїв інтертекстом може бути надзвичайно високим, що знову зближує жанр із художньою літературою і відрізняє від публіцистики, принаймні інформаційної. Від успішної реалізації вищезазначених категорій залежить рівень

ефективності та впливу есею на свідомість читача. Якщо в художньому тексті ефективність виникає тоді, коли читач виявляє співчуття, то есей досягає свого ефекту за умови, якщо читача вдалося спонукати до роздумів, переконати у правильності позиції автора та навіть змінити власний світогляд.

Підрозділ 2.2 «Есей у друкованих і цифрових ЗМІ з погляду теорії комунікації» містить аналіз жанру есею як певного виду медіатексту, що з'являється на сторінках друкованих і цифрових ЗМІ та покликаний сформулювати громадську думку. В умовах мас-медійних комунікацій функціонування есею супроводжується низкою екстралінгвістичних чинників, серед яких формат ЗМІ, потоковість і колективне виробництво медіаінформації тощо.

Медійна есеїстика як частина інформаційного простору друкованого чи цифрового видання зазвичай відповідає його інформаційній політиці. В умовах миттєвого «старіння» інформації текст есею, як і інші опубліковані матеріали, неодмінно стає поточним та одноразовим для сприйняття читачем, а особливості функціонування будь-якого медіа (коли над певним матеріалом працює не лише автор, а й редактор, режисер, монтажер та ін.) роблять його продуктом колективного виробництва.

Ступінь реалізації усіх попередніх чинників у жанрі есею залежить від каналу передачі інформації та його формату. На прикладі низки українських видань можемо спостерігати, яким чином есей функціонує в електронному середовищі. Так, на сайтах газет «День» та «Галицький кореспондент», інтернет-газети «Збруч» опубліковані есеї формально зберігають параметри друкованого тексту й структурно відрізняються від опублікованих матеріалів інших жанрів: на відміну від новинних та аналітичних статей, есеї не мають гіперпосилань на схожі за темою матеріали, інколи супроводжуються, окрім фото автора, тематичними світлинами та не реалізують мультимедійних чи інтерактивних можливостей інтернет-ресурсу. На інтернет-сторінках журналу «Український тиждень», української служби «Радіо Свобода» та новинному сайті «tsn.ua» есеї функціонують, як і звичайні медіатексти: вони супроводжуються ілюстративними світлинами, мають гіперпосилання на інші матеріали сайту, пов'язані за темою. Окрім того, на сайті «Радіо Свобода» кожен есей має таке ж структурне членування, як і інші публікації, а на ресурсі «tsn.ua» тексти есеїв завершуються тегами-посиланнями – ключовими словами, що не лише описують основний зміст есею, а й генерують інші матеріали за темою тегу.

Окрім традиційних із літературознавчого погляду рис, есей у друкованих і цифрових ЗМІ містить і суто медійні категорії. Зокрема, есей як медіатекст набуває ознак масовості, коли брендовість, мода, піар, реклама та читабельність, орієнтування на побажання читачів активно проникають у тексти цього жанру. Полікодовість жанру есею виявляється в тому, що як вид медіатексту есей за своєю формою є мультимодальним, тобто таким, що інтегрує в єдиному структурному середовищі вербальні й аудіовізуальні компоненти. У цифровому форматі це зазвичай ілюстративні світлини (наприклад, в есеях «Рибальська цивілізація», «Барток за Атлантикою»,

«Човлент», «Веселий цвинтар» А. Любки), які виконують як інформативну функцію, так і певною мірою слугують способом авторської самопрезентації в тексті. У друкованому форматі полікодовість есею реалізується через візуальну складову, його графічне, шрифтове та кольорове оформлення, а також розміщення есею на сторінці, внутрішню фрагментацію, обсяг, сусідство з іншими текстами тощо.

Полікодовість есею тісно пов'язана з категорією інтерактивності, яка в текстах цього жанру реалізується, головним чином, у цифровому форматі та полягає у можливості для читачів у коментарях до тексту безпосередньо звернутися до його автора з запитаннями, уточненнями, згодою чи, навпаки, запереченням. Серед українських письменників принцип інтерактивності найбільше використовує Юрій Винничук, який особисто відповідає своїм читачам у коментарях до есеїв, опублікованих на сайті «Збруч».

Яскраво вираженою в умовах мас-медійних комунікацій є і категорія відкритості есею, яка реалізується через певну сукупність фраз-гіпертекстів, що відсилають читача до інших текстів. Відтак есей стає конструкцією, відкритою для потенційно нескінченної кількості інтерпретацій.

У підрозділі 2.3 *«Перекодування цифрового і друкованого есею»* розглянуто трансформації текстів есеїв відповідно до умов комунікації та законів інтернет-середовища. Із переходом есею з друкованого середовища в цифрове або навпаки спостерігаємо низку трансформацій, які відображають не лише формальні зміни, а й перекодування змісту тексту.

Однією з таких трансформацій є компресія тексту, за якої для публікації есею в цифровому ЗМІ авторові доводиться скорочувати його обсяг, через що стиль написання цифрових есеїв може здатися усіченим відповідно до принципу: один абзац – одна завершена думка. При цьому вилучені фрагменти зазвичай не становлять змістової основи тексту, а радше слугують додатковими відомостями чи доповненнями до наративної історії (наприклад, есей «Надто довгі канікули» Тараса Прохаська, опублікований у 2013 р. у збірках «Історія України очима письменників», «Одної і тої самої» та на сайті «Галицького кореспондента»). Разом із тим, спостерігаємо і випадки протилежного до компресії явища, коли письменники для видання збірки доповнюють раніше опубліковані у цифрових ЗМІ тексти коментарями або об'єднують короткі есеї в один метатекст (наприклад, в есеї «Омерта», що відкриває збірку «Одної і тої самої», Тарас Прохасько поєднує три тексти, опубліковані на сайті «Галицького кореспондента»: «Ця країна нагадує бесаги», «Країна, якої нема» та «Дюнкерк»).

Важливим аспектом для адаптації есею до комунікативних умов є урахування контексту творення та контексту читання. На прикладі збірки «Тут похований Фантомас» Юрія Андруховича можна простежити, як той самий есей функціонує за різних комунікативних умов. Зокрема, тексти, написані під впливом резонансних подій (наприклад, «Наша мова: вірші в диванах», «Із особливим цинізмом» та ін.), найбільший вплив на читача справляють у момент публікації на сайті. Хоч у змісті есеїв зазвичай немає прямої вказівки на подію-привід написання, читач легко пов'язує з нею текст завдяки інформаційному

контексту: низці інших медійних матеріалів, що розкривають суть проблеми та причини її виникнення. Під час включення есеїв до збірки (тобто перенесення тексту у друковане середовище) їхні первинні смисли трансформуються та збагачуються. З одного боку, втрачається безпосередній зв'язок із причиною написання, а з іншого – есеї поєднуються міжтекстовими зв'язками та беруть участь у створенні художнього образу всієї збірки.

Ще одним принципом організації есею, який публікується в цифрових медіа, є обов'язкова наявність у тексті зон максимального інформаційного навантаження (це, передовсім, заголовки, перший і останній абзаци, а також перші речення кожного абзацу). Публікуючи свої есеї на веб-порталах, українські письменники активно використовують суто медійні типи заголовків (інформаційні, спонукально-наказові, проблемні, рекламно-інтригуючі тощо), які зацікавлюють читача своєю нестандартністю. Однак варто зауважити, що більшість заголовків медійних есеїв не відповідають вимогам цифрової комунікації та є неадаптованими до публікації в мережі (наприклад, «Дивися тут» Т. Прохаська; «Навчитися вчитися» А. Любки; «... і неперервний рев» Ю. Андруховича тощо). Такі формулювання є занадто абстрактними для миттєвого сприйняття і на інформаційних ресурсах можуть програвати матеріалам із новинними чи сенсаційними заголовками. Пояснити перевагу художніх заголовків письменницьких есеїв у цифрових ЗМІ можна як суб'єктивними причинами (наприклад, небажанням авторів перекодувати текст і посилювати його публіцистичну складову), так і об'єктивними, зокрема недостатньо розвиненим медійним середовищем. Під час переходу тексту з цифрового середовища у друковане необхідності зберігати його медійні характеристики немає, тому часто письменники змінюють назви есеїв. Таким чином відбувається перекодування тексту не лише з технічного погляду, а й змістового.

Третій розділ **«Жанр есею як лабораторія національної ідентичності»** містить аналіз трьох основних дискурсів, сформованих у сучасній есеїстиці, що моделюють українську національну ідентичність. Отже, у дисертації розкривається потенціал есею як жанру, спроможного розв'язувати надскладні інтелектуальні завдання великого соціального значення.

У підрозділі 3.1 *«Дискурс постколоніалізму в сучасній письменницькій есеїстиці»* обґрунтовано використання жанру есею для вирішення проблем національної ідентичності та проаналізовано основні антиколоніальні та постколоніальні стратегії, які українські письменники розробляють у своїх есеях для подолання комплексу національної меншовартості та спростування насаджених стереотипів і колоніалістських міфів. Зокрема, основною антиколоніальною стратегією, до якої вдаються письменники (наприклад, Ю. Андрухович, Ю. Винничук і Т. Прохасько), є протиставлення «свого» «чужому», зображення Іншого (радянського та російського) як ворога й агресора, а свого (українського) – як жертви. Суто постколоніальними стратегіями в літературно-критичній есеїстиці можемо вважати спроби М. Рябчука (*«Постколоніальний синдром. Спостереження»*) й О. Забужко

(«Хроніки від Фортінбраса») проаналізувати наслідки колоніального минулого та його прояви в сучасній українській культурі.

Підрозділ 3.2 «*Дискурс європеїзму*» окреслює ідею європейськості як ключову складову національної ідентичності в есеїстиці сучасних письменників. Перебування частини західноукраїнських земель у складі таких центрально-європейських держав, як Австро-Угорщина та Річ Посполита, дають підстави письменникам не лише включати минулий європейський досвід в українську культуру, а й вважати Україну (а саме історичний регіон Галичину) частиною Центральної Європи. Найбільшого розвитку ідея Центральної Європи набуває в есеїстиці Ю. Андруховича («Тут похований Фантомас»), Т. Прохаська («Одної і тої самої») та А. Любки («Саудаде»), для яких Австро-Угорська імперія відіграла виняткове значення у збереженні української мови та культури.

В есеях культуролога Тараса Возняка (збірка «Феномен міста», 2009 р.), ідея європеїзму української культури ґрунтується, серед іншого, на перебуванні українських земель у складі Речі Посполитої. У цей час, на думку есеїста, західноукраїнські міста зазнали потужних польського, німецького, гебрайського та вірменського впливів. Хоча сьогодні, визнає письменник, поняття «галичанин» пов'язане саме з австрійським міфом, оскільки за часів Австро-Угорської імперії Галичина набувала теперішньої самобутності (наприклад, у побуті та мовних особливостях).

У підрозділі 3.3 «*Мікротопос етнічності*» окреслено складові етнічної ідентичності, до яких звертаються сучасні українські письменники в друкованій та цифровій есеїстиці. Жанр есею стає лабораторією етнічної ідентичності, яка не лише акумулює найсуттєвіші національні та етнічні ознаки: звичаї, релігію, мову, ментальність, а й відображає численні конфлікти, які історично виникають у взаємовідносинах між представниками етносів і націй, а також під час їх політичного та адміністративного розмежування. Українські письменники (Ю. Андрухович, А. Бондар, Ю. Винничук, С. Жадан, М. Кривенко, Т. Прохасько) широко використовують есей для обговорення етнічної ідентичності, актуалізації найгостріших проблем та висловлення власного ставлення щодо них, а медіа – як майданчики для дискусій.

Важливою складовою етнічної ідентичності українців є мова: російськомовність великої кількості населення та небажання переходити на українську, вважає більшість есеїстів, стали причиною того, що Україна не є цілісною державою. Засилля російських артефактів в українській культурі, зокрема в кіномистецтві та продуктах масової культури, свідчить про маргінальне самоусвідомлення українців та колоніальний вплив російської культури, що триває і дотепер.

У «**Висновках**» узагальнено результати проведеного дослідження.

Сучасна жанрова модель есею у світовій та українській літературі сформувалася головним чином у період модернізму, в час широкого проникнення філософії в літературу та поширення дискурсивних філософських практик. Вільна природа есею дозволила митцям слова і мислителям утвердити один із головних постулатів творчості – «Я» людини має мінливу природу,

вираження якої вимагає повної свободи, жанрової, стильової, мовної. Доба постмодернізму відкрила нові можливості для активізації креативного потенціалу есеїстики, оскільки саме у цей час панівними рисами художньої свідомості в літературі стали словесна гра, іронія, емоційність, парадоксальність мислення, незавершеність, інтермедіальність, інтертекстуальність, апелювання до читача як співтворця художнього тексту.

Численні дослідження й переосмислення теорії жанру есею не сформували єдиного загальноприйнятого підходу до розуміння цього явища. Його визначають як публіцистичний жанр, художньо-публіцистичний жанр, позародову форму, позажанрове та наджанрове роздумування-писання тощо. Окрім того, в українському науковому дискурсі есей розглядають то в площині літератури, то журналістики. Проаналізувавши різні підходи до розуміння жанру та визначення есею зарубіжними та українськими дослідниками, ми пропонуємо розглядати *есеї як небелетристичний жанр, якому властиві як художні, так і публіцистичні риси і який вирізняється вільною композицією, яскравим вираженням авторської індивідуальності та актуальністю обговорюваної теми. Залежно від сфери функціонування есею, він може змінювати набір домінуючих і периферійних ознак та набувати нових.*

Аналіз побутування есею на сторінках друкованої преси й у цифровому середовищі дав змогу поглибити розуміння визначених вище рис жанру. Зокрема, під час дослідження есеїв, авторами яких є сучасні українські письменники, було виявлено цілу низку нелітературних аспектів, які визначають не лише особливості створення безпосередньо тексту есею, його взаємодії з іншими текстами, а й читацького сприйняття. Як особливий тип тексту есей по-своєму втілює на практиці такі базові семантичні й структурні категорії, як цілісність, зв'язність, членованість, інформативність, проспекція / ретроспекція, завершеність, модальність, інтерсуб'єктивність та інтертекстуальність. Ці текстові категорії по-різному виявляються залежно від умов комунікації та авторської прагматичної настанови. Зокрема, вільний і розкутий спосіб викладення думок сприяє смисловій, а не структурній цілісності есею. Його лінійність у цифровому середовищі руйнується завдяки низці позатекстових елементів, котрі перетворюють есей на багатолінійний гіпертекст. Структурне членування, характерне для інших публіцистичних жанрів, в есеї підкоряється принципу асоціативності, а категорія інформативності виражається в новизні тлумачення й несподіваних асоціаціях, які виникають в автора стосовно певної проблеми. Залучення фактологічної інформації (відомостей з історії, архівних даних тощо) слугує радше ілюстрацією думок автора, а не змістовим осердям. Формальний характер в есеї має категорія завершеності. Натомість яскраво вираженими категоріями для жанру есею є модальність та інтерсуб'єктивність, які сприяють максимальному наближенню жанру до художньої літератури і віддаленню від суто журналістських жанрів (стаття, репортаж), у той же час даючи змогу зберегти публіцистичність висловлювання. Образ автора і читача, тісно пов'язаний з категоріями модальності й інтерсуб'єктивності, виявляється в есеї на рівні нарративних стратегій. Зокрема, образ автора в есеїстичному тексті присутній на

поверхневому (через тип розповіді та зображення подробиць приватного життя) та глибинному рівнях (завдяки підбору структурних компонентів тексту – заголовків, епіграфів тощо). Для оприявлення образу читача в тексті есею письменники вдаються до двох основних стратегій – створення ефекту присутності читача та ототожнення себе з ним. Яскраво вираженою в есеї є і категорія інтертекстуальності, яка також зближує жанр із художньою літературою і відрізняє від інформаційної та аналітичної публіцистики.

Комунікативний простір есею розширюється завдяки інтертекстуальним та гіпертекстуальним зв'язкам, мультимедійності й таким чинникам, як тип медіа, вид ЗМІ, в якому друкується есей, його тематична домінанта та інформаційна політика видання, яка диктує особливості розміщення тексту на сторінці сайту та форми і способи його поширення у соціальних мережах тощо. Інтертекстуальність та гіпертекстуальність сучасної есеїстики порушують принципи лінійного сприймання тексту есею читачем та пропонують останньому низку варіантів прочитання. Серед інтертекстуальних зв'язків, до яких вдаються сучасні есеїсти, найпоширенішими є автоінтертекстуальні прийоми (згадки власних творів та їхніх персонажів), ремінісценції відомих текстів і персонажів та алюзії на тексти своїх колег. Таке перенесення готових культурних конструктів в інший контекст несе потужний культурний потенціал та орієнтоване на пам'ять і асоціативне мислення.

В умовах мас-медійної комунікації опублікований в електронній формі есей слід розглядати як певний вид медіатексту, що функціонує в екстралінгвістичних умовах та має низку таких сутнісних мас-медійних ознак, як динамічний характер, потоковість, одноразовість і невідтворюваність інформації. Водночас есей, що з'являється у друкованих ЗМІ та на інтернет-ресурсах, набуває ознак колективного виробництва, а його тематика й проблематика залежать від формату видання. Відтак текст есею стає частиною інформаційного простору й інформаційної політики власників і продюсерів медій.

Пристаюючи есеї до електронного середовища, автори перекодовують друковані тексти, адаптуючи їх до нових умов сприйняття. Зокрема, вони максимально наближають до інформаційного контексту та навантажують значеннями структурні елементи, однак українські письменники поки ще не використовують інші комунікативні переваги, які відкривають електронні медіа. У разі переходу есею з цифрового середовища в умови друкованої художньої комунікації письменники також трансформують текст, щоправда лише на поверхневому рівні, обмежуючись паратекстом, механічно зменшуючи або збільшуючи обсяг публікації, змінюючи назви відповідно до специфіки контексту.

Поєднання інтертекстуальності, авторського досвіду та метафоричного стилю, гнучкість есею, його філософічність та відкритість сприяють розвитку жанру як способу авторської саморепрезентації та впливу на читача. Ці риси зумовлюють і вибір есею як лабораторії для постановки найактуальніших проблем суспільного життя. В дисертації продемонстровано евристичний потенціал сучасної української есеїстики для постановки і розв'язання проблем

української національної ідентичності. Есеї найвідоміших українських авторів сьогодення дозволяють не лише артикулювати найгостріші проблеми нації, а й запропонувати стратегії дискурсивного конструювання головних її рис. Есей також є тим жанром, за допомогою якого митці намагаються переоцінити історичний досвід та віднайти нові ціннісні орієнтири для своєї нації.

Найбільше вираженими у творчості сучасних українських есеїстів є дискурси постколоніалізму та європеїзму. Письменники обговорюють колоніальну спадщину українського суспільства, зокрема ті національні травми, що були успадковані внаслідок перебування під впливом спочатку Російської імперії, а потім Радянського Союзу. Для утвердження того, що українці є нацією з власною мовою, культурою і традиціями, автори есеїв залучають антиколоніальні стратегії, зокрема самокритицизму, протиставлення себе іншій нації, міфотворення та звинувачення Іншого. Письменницькі есеї часто слугують підґрунтям численних академічних розвідок, присвячених дослідженню постколоніалізму, фемінізму, орієнталізму, окциденталізму та інших культурних феноменів у сучасній українській культурі.

Дискурс європеїзму в сучасній українській есеїстиці спирається переважно на австро-угорський міф Галичини й реалізується через оприявлення в текстах есеїв меланхолії та ностальгії (згадки про побут, архітектуру, період розквіту західноукраїнських міст у часи Австро-Угорської імперії тощо), а також через апеляцію до сучасних європейських цінностей і стандартів життя.

Мікротопос етнічності об'єднує проблеми національної ідентичності, пов'язані з мовою, звичаями, релігією та культурою. Есеї українських письменників не лише відображають, а й часто конструюють численні конфлікти, які виникають усередині нації внаслідок різного історичного досвіду. Зокрема, в есеях чітко простежується регіональна самоідентифікація авторів, встановлення опозиції «ми» – «вони» за регіональною та мовною ознаками, а також стратегії загострення конфлікту та приниження Іншого.

Отже, сьогодні есей є важливим інтелектуальним чинником формування сучасної культури і навіть її рушієм, адже дозволяє не лише акумулювати історичний досвід, виявляти суспільні суперечності, а також пропонувати різні варіанти розв'язання нагальних проблем суспільства. Вочевидь, аналіз особливостей жанру есею, здійснений у дисертації, не претендує на вичерпність. Низка питань, пов'язаних із поширенням есеїстики в цифровому середовищі, потребує більш детального вивчення. Окрім того, для подальшого дослідження ролі есею як важливого інструменту пізнання дійсності варто залучити інтердисциплінарні підходи, які дозволять поглибити розуміння евристичного потенціалу есеїстики.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Основні публікації:

1. Сільман К. В. Письменницька публіцистика як явище на перетині літератури й журналістики (на матеріалі збірки Юрія Андруховича «Тут похований Фантомас») // Наукові праці: науково-методичний журнал.

Вип. 247. Т. 259. Філологія. Літературознавство. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. С. 79–83.

2. Сільман К. В. Письменницька інтернет-есеїстика як різновид масової літератури // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство) : збірник наукових праць / за ред. О. С. Філатової. № 2 (16). Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2015. С. 261–265.

3. Сільман К. В. Есеїстика як перехідне жанрове утворення: теоретичний аспект // Наукові праці : науково-методичний журнал. Вип. 289. Т. 301. Філологія. Літературознавство. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. С. 137–143.

4. Silman K. Essay genre as a laboratory of national identity // Ukraine und ukrainische Identität in Europa: Beiträge zur Standortbestimmung aus/durch Sprache, Literatur und Kultur. München : Open Publishing LMU, 2017. С. 221–229.

5. Сільман К. В. Мікротопос етнічності в сучасній українській есеїстиці // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Випуск XV. Серія: Філологічні науки. 2018. С. 181–188.

6. Сільман К. В. Жанр есею з погляду теорії комунікації // Закарпатські філологічні студії. Випуск 3. 2018. С. 130–136.

Додаткові публікації:

1. Сільман К. В. Гендерний аспект постколоніальних досліджень в есеїстиці Оксани Забужко // Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті : Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 24–25 березня 2016 р. / редактори-упорядники: І. Зимомря, В. Ільницький. Ченстохова–Ужгород–Дрогобич : Посвіт, 2016. С. 174–176.

2. Сільман К. В. Жанр есею в системі соціальних комунікацій // Мова. Суспільство. Журналістика : Збірник матеріалів XXII міжнародної науково-практичної конференції з проблем функціонування і розвитку української мови «Мова. Суспільство. Журналістика» (Київ, 8 квітня 2016). Київ : Видавець Паливода А. В., 2016. С. 110–112.

3. Сільман К. В. Мікротопос етнічності в есеїстиці Тараса Прохаська // Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті : Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 29–30 березня 2018 р. / редактори-упорядники: І. Зимомря, В. Ільницький, Г. Бурунова, Д. Романюк, А. Сохал. Ченстохова–Ужгород–Дрогобич : Посвіт, 2018. С. 428–430.

4. Сільман К. В. Літературний і журналістський есеї за умов цифрової комунікації // Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 21–22 вересня 2018 р. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2018. С. 105–107.

АНОТАЦІЯ

Сільман К. В. Есей як жанр на перетині літератури та журналістики. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.06 «Теорія літератури». – Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2019.

У дисертації досліджено жанрові особливості та специфіку функціонування есею в умовах художньої та мас-медійної комунікацій. Розглянуто історію розвитку жанру есею в українській та зарубіжній літературі й журналістиці. Узагальнено наукові підходи до теорії жанру есею та виокремлено його визначальні риси. Здійснено аналіз художнього та публіцистичного есею з погляду теорії комунікації. Досліджено реалізацію лінгвістичних текстових категорій у жанрі есею та особливості його функціонування в друкованих і цифрових медіа. Особлива увага приділена медійним категоріям, яких набуває есей під час публікації в засобах масової інформації. Проаналізовано формальні та змістові трансформації есею під час переходу тексту з цифрового середовища у друковане та навпаки. На основі аналізу провідних дискурсів сучасної української есеїстики та авторських нарративних стратегій розглянуто роль жанру есею в осмисленні проблем національної ідентичності.

Ключові слова: есей, художня комунікація, мас-медійна комунікація, національна ідентичність, дискурс постколоніалізму, європейський дискурс, етнічність.

АНОТАЦІЯ

Сильман Е. В. Эссе как жанр на пересечении литературы и журналистики. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.06 «Теория литературы». – Черноморский национальный университет имени Петра Могилы. – Николаев, 2019.

В диссертации исследованы жанровые особенности и специфика функционирования эссе в условиях художественной и масс-медийной коммуникаций. Рассмотрена история развития жанра эссе в украинской и зарубежной литературе и журналистике. Обобщены научные подходы к теории жанра эссе и выделены его определяющие черты. Осуществлен анализ художественного и публицистического эссе с точки зрения теории коммуникации. Исследованы реализация лингвистических текстовых категорий в жанре эссе и особенности его функционирования в печатных и цифровых медиа. Особое внимание уделено медийным категориям, которые приобретает эссе во время публикации в средствах массовой информации. Проанализированы формальные и содержательные трансформации эссе при переходе текста из цифровой среды в печатную и наоборот. На основе анализа ведущих дискурсов современной украинской эссеистики и авторских нарративных стратегий рассмотрена роль жанра эссе в осмыслении проблем национальной идентичности.

Ключевые слова: эссе, художественная коммуникация, масс-медийная коммуникация, национальная идентичность, дискурс постколониализма, европейский дискурс, этничность.

ABSTRACT

Silman K. V. Essay as a Genre at the Intersection of Literature and Journalism. – Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Philology, specialization 10.01.06 – Theory of Literature. – Petro Mohyla Black Sea National University. – Mykolaiv, 2019.

The thesis focuses on analyzing the essay as a genre in the conditions of literary and media communication in order to find out its literature and media features.

The study opens with overview of the history of the genre in Ukrainian and world literature and journalism. The genre model of the essay in world and Ukrainian literature is the product of modernism, the period when philosophy penetrated into literature. The period of postmodernism opened up new possibilities for development of the essay, due to the fact that the dominant features of the contemporary literary consciousness are verbal play, irony, emotionality, paradoxical thinking, open-ended form, intermediality, intertextuality, and appealing to the reader as a co-writer of the text.

The dissertation generalizes theoretical approaches towards the genre of essay. Scholars define the essay as journalistic genre, a literary genre, a literary form transcending genre limits, a form of reflective writing, etc. The author of the thesis provides her own definition of the essay. It is a non-fiction literary genre, which combines both literary and journalistic features and has a free composition, opens an opportunity for a vivid expression of the author's individuality and contains a quick reaction to issues of great social significance.

The author of the dissertation applies theory of communication to consider genre features of literary and journalistic essay. The thesis provides a scrupulous analysis of all textual categories of the essay. Another problem considered in the study is functioning of the genre in print and digital media. As a special type of text, the essay embodies all basic semantic and structural categories, such as integrity, cohesion, divisibility into parts, ability to transmit information, prospection/retrospection, completeness, modality, and intertextuality. At the same time, the author of the dissertations proves that these text categories in the essay have their peculiarities, because they depend on conditions of communication and the author's pragmatic guidelines.

The communicative space of the essay is expanded through intertextual and hypertext links, multimedia and type of media, in which the essay is published. It happens because writers have to take into account thematic preferences and information policy of publishers. The intertextuality and the hypertextuality of contemporary essays ruin the principles of linear text perception and offer a broad spectrum of reading options. The most common intertextual connections in the contemporary essays are references to the author's previous works and their characters, reminiscences of famous texts and characters, and allusions to the works

of predecessors. In the context of mass media, the essay becomes a kind of media text, which operates in extra-linguistic conditions and acquires such essential mass-media features as dynamic character and stream mode of presentation of the contents, disposability and non-reproducibility of information. At the same time, the essay proves to be deeply integrated into information space and information policies of media owners and producers. When re-publishing their essays in the digital environment, the authors transcode the printed texts, adapting them to new communicative conditions. However, writers do not use all advantages that electronic media opens. They transform the texts only at the superficial level and limit themselves to playing with paratext, mechanically reducing or increasing the size of publications, to changing titles, etc.

The active use of intertextuality, metaphorical style and structural flexibility make the essay a laboratory of solution of the most urgent intellectual problems of humanity. The thesis demonstrates the potential of contemporary Ukrainian essays in overcoming the crisis of the Ukrainian national identity. In their essays, the writers try to reevaluate historical experience and find new values, which can serve as benchmarks for their nation.

The leading nation-building discourses in the essays by the Ukrainian writers are post-colonialism and Europeanism. The writers critically reconsider the colonial heritage of the Ukrainian society and focus on the national traumas that were inherited from the Russian Empire and the Soviet Union. In order to make the Ukrainians believe that they are a nation with their own language, culture and traditions, the authors of the essays use a number of anti-colonial strategies, such as self-criticism, opposing their nation to other nations, and demonization of the Other.

The discourse of Europeanism in the contemporary Ukrainian essays includes the Austro-Hungarian myth of Galicia, presented in a melancholic and nostalgic way. It concerns references to everyday life and architecture during the period of prosperity of Western Ukrainian cities when they were parts of the Austro-Hungarian Empire, etc. Another manifestation of the Europeanist strategy is appealing to modern European values, standards of life, etc. as a kind of national ideal, which the Ukrainians have to achieve.

A significant component of the national identity in contemporary Ukrainian essays is the discourse of ethnicity. Its constituents are language, customs, religion, and culture. The essays of the contemporary Ukrainian writers clearly trace the regional self-identification of their authors, emphasize the opposition «we» – «they» on regional and linguistic levels, and use strategies aimed at exacerbating conflicts and humiliating the Other.

Key words: essay, literary communication, mass communication, national identity, discourse of post-colonialism, European discourse, ethnicity.